

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет економіки та управління
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

ПІЛАТ Роман Степанович

**Механізм сприяння розвитку інфраструктури аграрного
сектору регіону. / The mechanism of promoting the
development of the infrastructure of the agricultural sector of
the region**

спеціальність: 281 – Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма – Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ПУАм - 21
Р.С. Пілат

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Ж.Л. Крисько

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

«___» _____ 20___ р.

Завідувач кафедри

_____ **М. М. Шкільняк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ.....	6
1.1. Сутність інфраструктури та особливості її розвитку в аграрному секторі	6
1.2. Підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору регіону	12
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	21
2.1. Сучасний стан економічного розвитку сільських територій.....	21
2.2. Оцінка стану та проблеми інфраструктури аграрного сектору Тернопільського регіону.....	28
2.3. Вплив інфраструктури на ефективність аграрного сектору регіону	34
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ.....	41
3.1. Формування ефективної інфраструктури для підтримки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва	41
3.2. Рекомендації щодо покращення управління інфраструктурою аграрного сектору регіону	47
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність проблеми. Аграрний сектор є ключовим для економіки багатьох регіонів. Забезпечення ефективної інфраструктури у цьому секторі допомагає підвищити виробництво, оптимізувати транспортування продукції та забезпечити доступ до ринків.

Аграрний сектор є основним джерелом доходів для багатьох регіонів. Відповідна інфраструктура, така як дороги, склади, системи зрошення і переробні заводи, може підвищити ефективність виробництва, забезпечити нові можливості для підприємств і сприяти розвитку інших секторів економіки.

Аграрний сектор є основним джерелом зайнятості в багатьох регіонах. Розвиток інфраструктури може сприяти створенню нових робочих місць, поліпшенню умов життя сільського населення. Розвиток аграрної інфраструктури може покращити якість життя та забезпечити доступ до основних соціальних послуг, таких як освіта та охорона здоров'я.

Оптимізація використання земельних ресурсів, впровадження екологічно чистих технологій може допомогти зберегти природні ресурси, зменшити вплив сільськогосподарської діяльності на навколишнє середовище.

Розвиток аграрної інфраструктури сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку, що може мати позитивний вплив на експорт та економічний статус регіону.

Забезпечення ефективної інфраструктури допомагає збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, що важливо для забезпечення продовольства населення. Аграрний сектор є важливим складовим глобальної харчової безпеки. Розвиток інфраструктури в цьому секторі дозволяє підвищити виробництво, забезпечуючи достатню кількість якісних продуктів харчування для населення регіону.

Розвиток аграрної інфраструктури включає інтеграцію цифрових технологій, таких як сучасні системи моніторингу, автоматизовані системи

управління та інші інновації, що підвищують ефективність та якість виробництва.

Враховуючи вищевикреслене, зазначимо, що розвиток інфраструктури аграрного сектору регіону є стратегічно важливим завданням, яке впливає на багато сфер життєдіяльності суспільства і є ключовим для сталого розвитку регіону. Тому проблема розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону залишається надзвичайно актуальною, особливо в контексті сучасних викликів та можливостей, які впливають на аграрний сектор регіонів.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблеми формування ефективної системи інфраструктури аграрного сектору досліджують учені: Алейнікова О., Ананьєва Л., Атамас О., Бойко В., Воскобійник Ю., Данкевич Є., Добіжа Н., Копитець Н., Крисько Ж., Малік М., Пуцентейло П., Стройко Т., Супрун О., Федорчук О., Чернюк Л., Шпикуляк О.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та аналіз інфраструктури аграрного сектору регіону з метою виявлення проблем, визначення можливих шляхів сприяння розвитку інфраструктури.

Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- окреслити сутність інфраструктури та особливості її розвитку в аграрному секторі;
- дослідити підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору регіону;
- дослідити сучасний стан економічного розвитку сільських територій;
- оцінити стан та проблеми інфраструктури аграрного сектору Тернопільського регіону;
- проаналізувати вплив інфраструктури на ефективність аграрного сектору регіону;
- запропонувати ефективну інфраструктуру для підтримки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва;
- окреслити рекомендації щодо покращення управління інфраструктурою

аграрного сектору регіону.

Об'єктом дослідження є інфраструктура аграрного сектору Тернопільського регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти управління інфраструктурою аграрного сектору регіону.

У кваліфікаційній роботі використані такі **методи дослідження**: діалектичний підхід до вивчення економічних та фінансових явищ, методи: аналізу і синтезу; порівняльного аналізу; групування; ланцюгових підстановок; графічного зображення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані результати будуть корисними для регіональних органів управління та суб'єктів аграрного бізнесу, сприяючи створенню сприятливих умов для стійкого розвитку аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності.

Апробація. Опубліковано 2 тез [29; 30].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність інфраструктури та особливості її розвитку в аграрному секторі

Аграрний сектор – це особлива галузь в системі національної економіки України, тому що його розвиток має визначальний вплив на рівень життя населення.

Один із ключових чинників, що визначає стійку та регулярну функціонування окремих підрозділів і сектору загалом, – це його інфраструктура.

Інфраструктура (*infrastructure* – англ., *infrastruktur* – нім.) – сукупність галузей «та видів діяльності, що обслуговують економіку, виробництво (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна і професійна освіта, охорона здоров'я)» [8]. Її склад включає основні споруди та послуги, такі як система водопостачання, каналізації, електропостачання. Від цих елементів залежить розвиток і конкретних населених пунктів, і в цілому економіки. Також до інфраструктури входить будівництво доріг, мостів, каналів, складів, енергетичного господарства, портів, системи зв'язку, каналізації, водопостачання.

М. Й. Хорунжий під інфраструктурою розуміє «сукупність елементів продуктивних сил у вигляді галузей, виробництв і видів діяльності, які надають цілісного характеру як усьому народному господарству, так і його окремим сферам і комплексам, функціональне призначення яких полягає, по-перше, у створенні загальних умов, що забезпечують ефективне функціонування основного виробництва, і, по-друге, у забезпеченні відтворення робочої сили» [55].

З цього визначення видно, що розуміння природи, процесів становлення і функціонування інфраструктури має велике значення. Будь-які позитивні зміни в організації, технологіях й управлінні виробництвом можливі лише при належній системі обслуговування цих засобів одночасно.

Зазначимо, що інфраструктура аграрного сектору регіону є важливою складовою для розвитку сільського господарства. Інфраструктура аграрного сектору регіону включає всі матеріальні та нематеріальні засоби, необхідні для підтримки сільськогосподарської діяльності в даному регіоні. Вона охоплює широкий спектр компонентів, таких як транспортна мережа, зв'язок, енергетична і водопостачальна інфраструктура, сільськогосподарські ринки, зберігання та переробка сільськогосподарської продукції, наукові дослідження, освіта та навчання, фінансова підтримка та інші ресурси. Основні складові інфраструктури аграрного сектору представлені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні складові інфраструктури аграрного сектору

Примітка. Побудовано автором.

Земельна інфраструктура – земельні ділянки, агротехнічні системи, меліоративні канали, дренажні системи, землекористування, регулювання земельних відносин і оренда землі.

Транспортна інфраструктура включає дороги, залізниці, порти, аеропорти, судноплавні шляхи та інші засоби транспорту, які забезпечують переміщення сільськогосподарської продукції від полів до ринків і споживачів. Вона відіграє важливу роль у транспортуванні сільськогосподарських продуктів від сільгоспвиробників до ринків, а також у забезпеченні доступу до сировини, устаткування та інших ресурсів. Розвинена транспортна система дозволяє ефективно перевозити сільськогосподарські продукти з полів до обробних підприємств і на ринки. Доступність як дорожнього, так і залізничного, водного і повітряного транспорту важлива для забезпечення швидкої та надійної доставки сільськогосподарської продукції.

Інформаційна інфраструктура – це системи обміну інформацією, такі як комп'ютерні мережі, супутникова зв'язок, електронні системи моніторингу, які підтримують обмін даними про виробництво, ціни, ринки та іншу інформацію, необхідну для прийняття рішень фермерами і аграрними підприємствами. Зв'язок: телефонна мережа, Інтернет, радіо, телебачення. Високоякісний зв'язок дозволяє сільгоспвиробникам знаходити інформацію, обмінюватися даними, отримувати консультації та підтримку. Сучасна телекомунікаційна інфраструктура сприяє покращенню обміну інформацією та доступу до ринкових даних. Вона дозволяє аграрним підприємствам ефективно координувати свою діяльність, отримувати інформацію про нові технології та ринкові умови, а також забезпечує зв'язок між різними ланками аграрного ланцюжка.

Енергетична інфраструктура охоплює системи постачання електроенергії, газу, палива, необхідні для роботи аграрних господарств, зерносховищ, агрегатних заводів та інших об'єктів аграрного сектору. електромережі, насосні станції. Енергія та вода є необхідними ресурсами для здійснення сільськогосподарської діяльності, зокрема для забезпечення

поливу, виробництва, зберігання та переробки продукції. Надійне енергопостачання є ключовим фактором для розвитку аграрного сектору. Відповідна електроенергія необхідна для роботи обладнання на фермах, зберігання продукції, обробки та переробки сільськогосподарських виробів.

Ірригаційна інфраструктура – це системи зрошення і дренажу, які забезпечують вологою сільськогосподарські землі і дозволяють вирощувати культури в умовах недостатнього або нерівномірного опаду. Інфраструктура для забезпечення доступу до водних ресурсів (наприклад, зрошення, системи поливу) є важливою для розвитку сільськогосподарського виробництва. Вона дозволяє забезпечити необхідне поливання та зрошення для збільшення врожайності і покращення сільськогосподарських показників.

Сільськогосподарські ринки (ринкові майданчики, оптові та роздрібні ринки, аукціони) – це місця, де сільгоспвиробники можуть продавати свою продукцію і де покупці можуть придбати необхідні сільськогосподарські товари.

Зберігання та переробка включає складські приміщення, сільськогосподарські сушильні, холодильні установки, переробні підприємства. Ця інфраструктура дозволяє зберігати та обробляти сільськогосподарську продукцію з метою подовження її терміну зберігання та підвищення її вартості. Наявність сучасних зберігальних приміщень та інфраструктури для логістики допомагає зберегти якість сільськогосподарської продукції та забезпечити її своєчасну доставку на ринки. Ефективна логістична система дозволяє зменшити втрати продукції та оптимізувати транспортні витрати.

Науково-дослідницька інфраструктура: аграрні університети, дослідні інститути, лабораторії. Ці установи займаються науковими дослідженнями, розробкою нових технологій, покращенням методів сільськогосподарського виробництва та наданням консультацій фермерам.

Соціальна інфраструктура – це освіта, медицина, житлове будівництво, культурні та рекреаційні об'єкти, які забезпечують зручні умови життя та

розвиток сільського населення. Освіта та навчання: сільськогосподарські училища, навчальні центри, тренінгові програми. Ця інфраструктура надає освіту та навчання сільгоспвиробникам, допомагає покращувати їхні навички та знання у сфері сільського господарства.

Фінансова інфраструктура – банки, кредитні установи, страхові компанії, фонди підтримки сільськогосподарського виробництва та інші фінансові організації, які надають фінансову підтримку фермерам, кооперативам та іншим суб'єктам аграрного сектору. Ця інфраструктура надає фінансові послуги, такі як кредитування, страхування, інвестиції, що допомагають сільгоспвиробникам у розвитку та підтримці їхньої діяльності.

Як бачимо, інфраструктура аграрного сектору складається з різних галузей, видів діяльності та виробництв, які створюють необхідні умови для функціонування сільськогосподарського виробництва. Це охоплює надання виробничих послуг спеціалізованими підрозділами, а також задоволення потреб населення у соціальних послугах.

Зауважимо, що у галузевій структурі аграрного сектору фахівці виокремлюють дві основні складові: виробничу інфраструктуру і соціальну (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Види інфраструктури аграрного сектору за функціональним
призначенням

Примітка. Побудовано автором.

При цьому, інфраструктурна сфера «зосереджує 8,7 % чисельності промислово-виробничого персоналу, 11,0 % вартості основних виробничих засобів і концентрує 5,8 % загального обсягу продукції комплексу, в т.ч. виробнича інфраструктура – 2,9 %» [59].

Виробнича інфраструктура включає заготівлю, транспорт, тарне господарство, матеріально-технічне обслуговування й інші специфічні сільськогосподарські підрозділи: агротехнічне обслуговування й ветеринарне, службу захисту рослин тощо.

Виробнича інфраструктура – це «комплекс інженерно-технічних споруд і об'єктів, які забезпечують необхідні матеріально-технічні умови для розміщення та успішного функціонування підприємств промислового і сільськогосподарського виробництва» [54]. Важливим аспектом виробничої інфраструктури є її функціональне призначення, яке полягає в створенні матеріально-технічних умов для розвитку основного виробництва в різних сферах аграрного сектору. Завдання виробничої інфраструктури включає забезпечення повного розвитку сектору та ефективного використання його ресурсів.

Основним завданням виробничої інфраструктури є забезпечити повний і ритмічний розвиток основних сфер аграрного сектору створюючи умови щоб ефективно використати його ресурсний потенціал. Здійснюючи обслуговування основного виробництва, інфраструктура забезпечує отримання необхідного обсягу сільськогосподарської сировини та її ефективну переробку й використання.

Таким чином, виробнича інфраструктура є комплексом галузей, які обслуговують основне виробництво й забезпечують йому ефективну економічну діяльність. Це включає транспорт, зв'язок, електроенергетику, фінансові установи та інші сфери бізнес-послуг, при чому характер та обсяги інфраструктурних об'єктів залежать від конкретної галузі і масштабу виробництва, рівня спеціалізації підприємства.

Зазначимо, що у забезпеченні нормальної діяльності агропромислового

сектора велике значення відводиться соціальній інфраструктурі. Соціальна інфраструктура відображає взаємовідносини між суспільством та його учасниками у використанні різних послуг, як матеріальних, так і нематеріальних, які необхідні для розширення сукупної робочої сили й гарантованого розвитку кожної особи. Як частина національної економіки, це агрегат галузей, метою яких є задоволення потреб мешканців у послугах. З урахуванням особливостей, функціональної ролі аграрного сектору, його соціальна інфраструктура визначається як комплекс закладів, установ, підприємств, що забезпечують соціокультурні умови і побутові для сільських жителів, спрямованих на забезпечення відтворення кваліфікованої робочої сили, а також стабілізацію колективів працівників.

Загалом, інфраструктура аграрного сектору регіону є важливою складовою для розвитку аграрного сектору, підвищення продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення стабільності постачання сільськогосподарської продукції на ринки та підтримки життєздатності сільських громад.

Отже, інфраструктура аграрного сектору регіону включає сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, систем і послуг, які підтримують функціонування сільськогосподарської галузі. При цьому, ефективна інфраструктура аграрного сектору регіону є важливим чинником розвитку сільського господарства, сприяє підвищенню врожайності, зниженню витрат, поліпшенню доступу до ринків і сприяє сталому розвитку сільських територій.

1.2. Підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору регіону

Інфраструктура є важливим фактором для підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та стійкого розвитку аграрного сектору.

Вдосконалення інфраструктури вимагає системного підходу до планування, розробки та управління, з урахуванням потреб сільськогосподарських підприємств, регіональних особливостей та глобальних трендів.

Практика засвідчила, що за умови якісного функціонування кожного елементу інфраструктури аграрного сектору забезпечується висока ефективність його функціонування в цілому.

Роль інфраструктури в розвитку аграрного сектору є незаперечною. Оптимальна інфраструктура створює необхідні умови для ефективного функціонування аграрного сектору та сприяє його розвитку.

Розвиток аграрного сектору неможливий без належної інфраструктури. Інфраструктура створює передумови для зростання продуктивності, забезпечує ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств і сприяє покращенню умов життя сільських мешканців. Роль інфраструктури у розвитку аграрного сектору представлено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Роль інфраструктури у розвитку аграрного сектору

Примітка. Побудовано автором.

1. Забезпечення доступу до ринків. Ефективна транспортна інфраструктура, така як дороги, залізниці, порти, дозволяє швидко та ефективно доставляти сільськогосподарську продукцію до споживачів та експортувати її на міжнародні ринки. Це розширює можливості збуту та сприяє розвитку торговельних відносин.

2. Забезпечення доступу до ресурсів. Енергетична інфраструктура, така як електричні мережі та системи водопостачання, забезпечує сільськогосподарські підприємства необхідними ресурсами для виробництва. Наявність надійного та доступного енергопостачання та водопостачання є ключовим фактором для розвитку сільського господарства.

3. Покращення умов праці й життя. Інфраструктура також включає освітні, медичні та соціальні установи, які поліпшують умови праці й життя сільського населення. Забезпечення доступу до якісної освіти та медичних послуг допомагає залучати та утримувати робочу силу у сільській місцевості.

4. Підтримка інновацій та технологічного розвитку. Сучасна інфраструктура сприяє впровадженню новітніх технологій в аграрний сектор. Наприклад, інтернет-зв'язок та супутникова навігація дозволяють застосовувати точне землеробство, а автоматизовані системи контролю та моніторингу полегшують управління виробництвом.

Отже, стабілізація агропромислового виробництва і, навіть, його підйом безпосередньо залежать від розвитку інфраструктури. Тому можемо констатувати, що варто управляти інфраструктурою аграрного сектору ефективно. Бо створити ефективну інфраструктуру можна саме за рахунок чітко налагодженого менеджменту.

Зауважимо, що ситуація в країні висуває підвищені вимоги щодо якості управлінських рішень й компетентності. Управлінською наукою, а також практикою відпрацьовано основні вимоги щодо раціональної побудови апарату менеджменту. Зазначимо, що на апарат управління покладається вирішення певних проблем:

- «науково-обґрунтоване індикативне планування»;

- регулювання фінансово-кредитного та ресурсного забезпечення розвитку виробництва;
- створення єдиного комплексу: виробництво – зберігання – переробка – реалізація;
- вдосконалення економічних методів господарювання;
- поглиблення інтеграції науки і виробництва;
- організація підготовки та перепідготовки кадрів з врахуванням переведення на інтенсивний шлях розвитку всіх секторів національної економіки;
- організація й підвищення ефективності зовнішніх зв'язків;
- контроль за збалансованим розвитком усіх галузей» [60].

Насамперед, визначимося з вимогами, котрі пред'являють до сучасної інфраструктури. Також охарактеризуємо її стан в аграрному секторі.

Трансформація систем управління аграрним сектором, котра розпочалася у 1991 року, стала повною несподіванкою для переважного числа аграріїв. Було запропоновано колгоспам й радгоспам реорганізуватися за короткий термін в інші організаційно-правові форми. Як правило, пропонувалося через розукрупнення і реєстрації селянських господарств (фермерських) у прискореному вигляді. Як бачимо передбачалося практично одномоментний перехід від планових методів господарювання до ринкових, котрі принципово відрізняються.

Через непідготовленість менеджменту підприємств аграрного сектору до функціонування у ринковій економіці та через невідпрацьованість нового організаційного механізму господарювання й економічного відбулася різка втрата керованості підприємств. І це зумовило наростання кризових тенденцій.

Зауважимо, що до 90-х років систему матеріально-технічного обслуговування підприємств аграрного сектору визначали такі провідні фактори, як державна форма власності на засоби виробництва й директивні централізовані методи як планування, так і управління, зокрема поточною

діяльністю, відтворення матеріально-технічної бази постачальницьких підприємств і ремонтно-технічних. Тому права таких суб'єктів було зведено до мінімуму. Вони мали можливість самостійно діяти лише у рамках контрольних цифр, що централізовано встановлені, а також нормативів, норм й правил економічної поведінки і виробничо-господарської.

Практика засвідчила помітний позитивний ефект на перших порах від такої моделі планування й управління, що була побудована «тільки вгору від досягнутого». Мережа постачальницьких підприємств і ремонтно-технічних стрімко розширювалася, а розрив між потребами таких аграрних організацій (колгоспів і радгоспів) у ресурсах чи послугах та виробничих потужностях цих підприємств зменшувався. З розвитком мережі та зростанням потужностей цих підприємств виникало ускладнення господарських відносин із виробниками матеріально-технічних ресурсів чи споживачами. Зауважимо, що централізоване адміністративно-директивне управління областю обслуговування аграрного сектору (ресурсного і ремонтно-технічного) надто конфліктувало із завданнями розвитку технічного потенціалу аграрного виробництва та його підтримки на необхідному рівні.

Про виснажливий характер економічного впливу такого планування й управління інфраструктурою засвідчило, що у періоді з 1980 р. по 1990 р. темпи поставки сільськогосподарської техніки відчутно спадали. У 1970 році вони перевищили в 3,25 рази рівень 1960 року, але вже в 1980 році поставки обмежились лише 2,23 разами рівня 1970 року. Та в 1990 році поставки зросли лише в 1,5 рази порівняно з 1980 роком. Це стає особливо виразним, оскільки темп поставки сільськогосподарської техніки в грошовому вираженні зменшувалися, навіть при активному підвищенні цін на неї. Як бачимо, постачання техніки у фізичних одиницях зменшувалися навіть швидше, чим у вартісному вираженні.

Зазначимо, що не покращив становище цього питання раптовий перехід на ринкову економіку. Нині за умов загальнодержавної фінансової кризи для відновлення матеріально-технічної бази фінансовий стан

сільськогосподарського сектору, потребує додаткових заходів підтримки державної й регіональної. Заради стрімкого зростання цін на сільськогосподарську техніку, аграрні підприємства щорічно обмежують обсяги закупівель, що призводить до постійного зменшення кількості сільськогосподарських машин на одиницю площі.

Отже, стратегічною метою державної політики у сфері виробничої інфраструктури сільськ. господарства є створення системи, яка гарантує задоволення виробничих, економічних, правових й інших вимог. Це не тільки важливо для галузі, але і має загальнодержавне значення і політичне, оскільки рівень обслуговування аграрного виробництва визначає якість життя всіх жителів. З цієї причини держава повинна приділяти особливу увагу розвитку сільськогосподарської інфраструктури поряд із аграрним сектором.

Як бачимо, ефективне управління аграрною інфраструктурою є ключовим фактором успішного розвитку сільського господарства. Фахівці пропонують різні підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору в регіоні (рис. 1.4) та їх вплив на сільське господарство та економіку загалом.

Ефективне управління інфраструктурою аграрного сектору регіону визначається комплексним підходом, який об'єднує фізичну, технологічну, фінансову та соціальну інфраструктуру. Реалізація цих підходів сприятиме підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності та стійкості аграрного сектору, що в свою чергу позитивно впливає на економічний розвиток регіону.

Перший підхід до управління аграрною інфраструктурою полягає в розвитку фізичних об'єктів, необхідних для сільського господарства. Це включає будівництво і ремонт доріг, мостів, каналів для зрошення, складів для зберігання сільськогосподарської продукції та інфраструктури для обробки та транспортування сільськогосподарської продукції. Розвиток фізичної інфраструктури допомагає зменшити втрати під час транспортування і зберігання продукції, забезпечує доступ до ринків і збільшує конкурентоспроможність аграрного сектору.

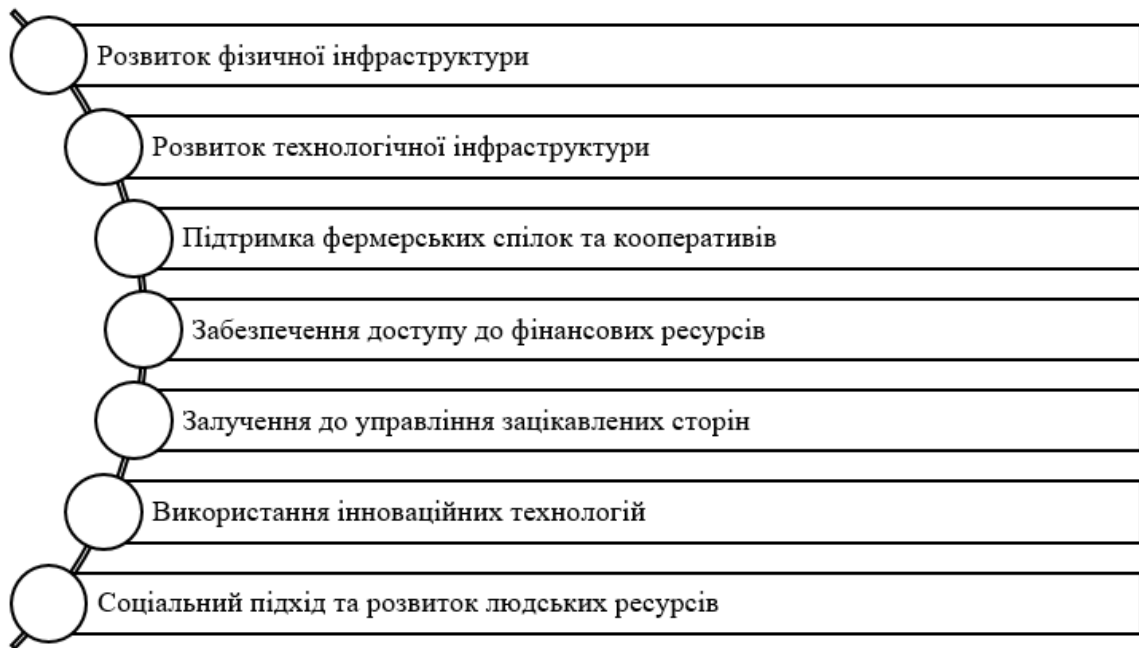

Рис. 1.4. Підходи до управління інфраструктурою аграрного сектору регіону
Примітка. Побудовано автором.

Другий підхід – це розвиток технологічної інфраструктури, що включає впровадження новітніх технологій, інновацій у сільське господарство. Це може бути використання сучасних сільськогосподарських машин і обладнання, а також застосування цифрових технологій, які допомагають в управлінні виробництвом, моніторингу врожаю та плануванні виробництва.

Третій підхід – це підтримка фермерських спілок та кооперативів. Спільність фермерів може забезпечити доступ до ресурсів, фінансову підтримку, а також підвищити обмін знаннями та досвідом. Кооперативи можуть об'єднувати фермерів для спільної закупівлі сільськогосподарського обладнання, реалізації продукції та розвитку нових ринків збуту.

Четвертий підхід – це забезпечення доступу до фінансових ресурсів для аграрних підприємств. Фермери та сільськогосподарські підприємства потребують капіталу для розвитку та модернізації своєї діяльності. Уряди та фінансові установи можуть надавати кредити, гранти та інші фінансові інструменти для підтримки аграрного сектору.

П'ятий підхід – це залучення до управління зацікавлених сторін,

включаючи фермерів, громади, громадські організації та приватний сектор. Участь цих сторін у прийнятті рішень стосовно розвитку аграрного сектору допомагає забезпечити врахування реальних потреб та інтересів всіх сторін і підвищити ефективність управління.

Інноваційні технології можуть значно полегшити управління аграрною інфраструктурою. Впровадження цифрових технологій, таких як інтернет речей, штучний інтелект, та сучасні системи моніторингу може забезпечити точні дані для прийняття рішень, спростити процеси виробництва та забезпечити стабільність систем.

Управління аграрною інфраструктурою повинно враховувати соціальні аспекти, такі як забезпечення працівників сучасними умовами праці, надання доступу до освіти та охорони здоров'я. Розвиток людських ресурсів у сільській місцевості сприяє стійкості галузі та підвищує якість життя сільських жителів.

Отже, управління інфраструктурою аграрного сектору регіону – це складний та багатогранний процес, який вимагає інтегрованого підходу та врахування різноманітних факторів. Інновації, розвиток транспортної інфраструктури, управління водними ресурсами та соціальний підхід – це лише кілька ключових аспектів, які сприяють сталому розвитку аграрного сектору та, в кінці кінців, всього регіону. Тільки комплексні заходи можуть забезпечити ефективність та сталість у сфері сільського господарства, що має вирішальне значення для економічного процвітання та благополуччя суспільства.

Висновки до розділу 1

Аграрний сектор – це особлива галузь в системі національної економіки України, тому що його розвиток має визначальний вплив на рівень життя населення.

Інфраструктура аграрного сектору регіону є важливою складовою для

розвитку аграрного сектору, підвищення продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення стабільності постачання сільськогосподарської продукції на ринки та підтримки життєздатності сільських громад.

Інфраструктура аграрного сектору регіону включає сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, систем і послуг, які підтримують функціонування сільськогосподарської галузі. Практика засвідчила, що за умови якісного функціонування кожного елементу інфраструктури аграрного сектору забезпечується висока ефективність його функціонування в цілому.

Роль інфраструктури в розвитку аграрного сектору є незаперечною. Оптимальна інфраструктура створює необхідні умови для ефективного функціонування аграрного сектору та сприяє його розвитку.

Управління аграрною інфраструктурою повинно враховувати соціальні аспекти, такі як забезпечення працівників сучасними умовами праці, надання доступу до освіти та охорони здоров'я. Розвиток людських ресурсів у сільській місцевості сприяє стійкості галузі та підвищує якість життя сільських жителів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

2.1. Сучасний стан економічного розвитку сільських територій

Стан аграрного сектору в значній мірі впливає на економічн. розвиток сільської місцевості. Згідно статистичних даних в Україні загальна площа сільськогосподарських угідь складає 41200 тис. га, з них ріллі – 32700 тис. га (79,2 %) (рис. 2.1).

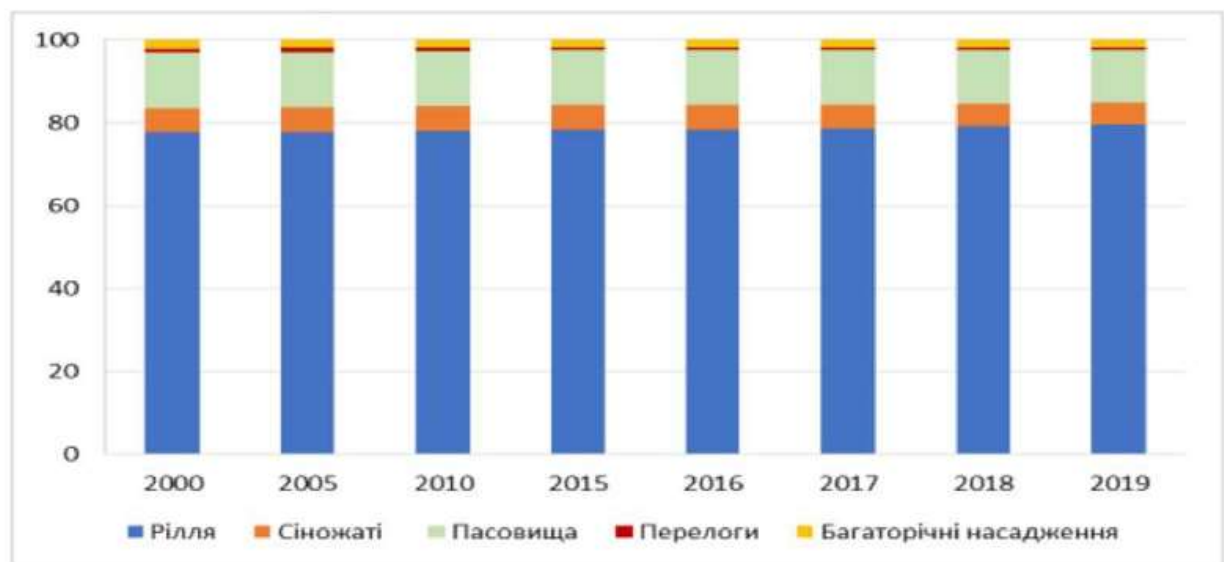

Рис. 2.1. Структура сільськогосподарських угідь, %

Примітка. Наведено за [25].

У нинішній ситуації ефективність аграрного сектору й стан його ресурсного потенціалу в значній мірі залежить від прийомів землекористування, які призводять до занадто великого антропогенного навантаження. Через використання екологічно шкідливих технологій упродовж останніх десятиліть вміст гумусу в ґрунті знизився на 0,6 %, а щорічне виведення елементів живлення щоб сформувати врожай перевищує їх внесення у п'ять разів [26]. Крім того, існують інші проблеми, такі як

підвищена кислотність у 37% сільськогосподарських угідь України та посилення ерозійних процесів [26].

Оцінюючи стан земельних ресурсів й засобів виробництва, зауважимо, що світова наука обґрунтовує, що ефективність економічн. розвитку територій залежить лише на 1/3 від матеріальних засобів вироб-тва і на 2/3 – від людського капіталу, його якісних характеристик й продуктивності праці.

Статистика жителів сільської місцевості засвідчує певні тривожні тенденції, пов'язані з тривалою демографічною кризою, що зростає починаючи із 1990-х років (рис. 2.2).

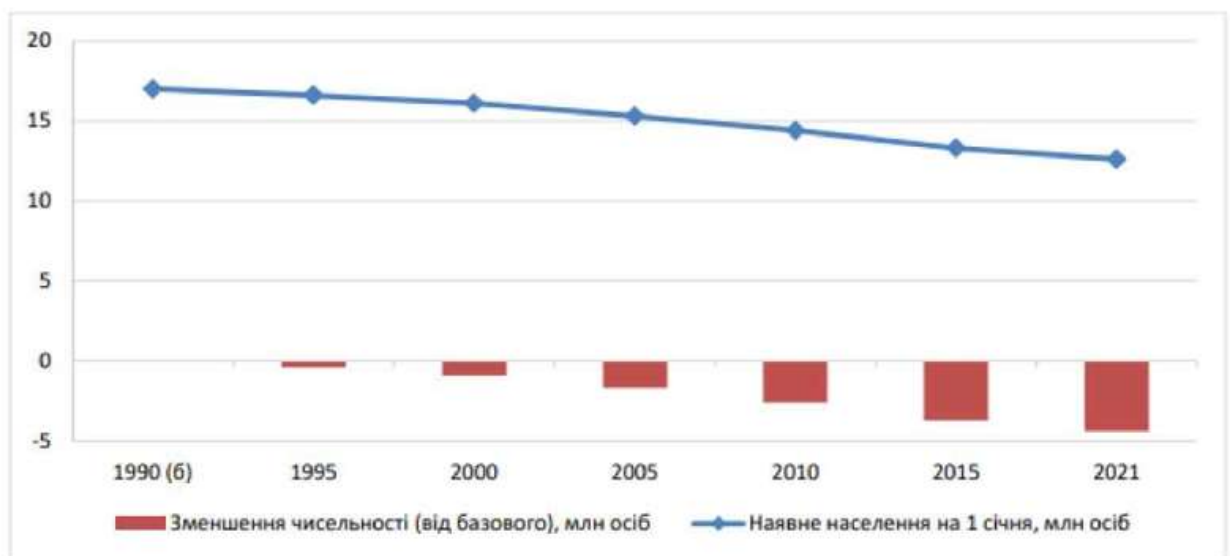

Рис. 2.2. Динаміка руху сільського населення

Примітка. Наведено за [25].

За даними на 1 січня 2021 р-ку населення України складало 41700 тис. осіб, з них у міських районах – 29200 тис. осіб (69,5 %), а у сільських районах – 12500 тис. осіб (30,5 %).

Найвищий відсоток сільського населення спостерігається в таких областях:

- «Закарпатській – 62 %;
- Чернівецькій – 56 %;
- Івано-Франківській – 55 %;
- Тернопільській – 53 %;

– Рівненській – 52%» [27].

Важливі чинники, що вплинули на депопуляцію сільського населення, на думку вчених, є висока смертність і трудова міграція. Через поширення таких негативних явищ продовжується процес «вимирання сіл» й зменшення поселенської мережі.

Так, в Україні число сільських населених пунктів скоротилося з 28,614 тис. одиниць до 28,374 тис. При цьому число міст зросло на 14 одиниць. Найбільше сільських населених пунктів представлено у таких областях України:

- «Львівській – 1850;
- Харківській – 1810;
- Полтавській – 1680;
- Житомирській – 1612;
- Вінницькій – 1465;
- Чернігівській – 1457;
- Сумській – 1453;
- Дніпропетровській – 1437;
- Хмельницької – 1415» [27].

У Чернівецькій й Закарпатській областях представлено найменша кількість сільських населених пунктів, відповідно 399 і 577 одиниць.

В Україні найбільше зменшення числа сільських населених пунктів відбулося в Сумській області (на 38 шт.), Полтавській області (на 31 шт.), Чернігівській області (на 25 шт.), Кіровоградській області (на 24 шт.). Незначне зростання числа сільських населених пунктів спостерігалось у Волинській, Львівській й Тернопільській областях. Не змінилося число сільських населених пунктів в Івано-Франківській області й Чернівецькій. На рис. 2.3 представлена інформація щодо динаміки сільських населених пунктів.

Фахівці вказують, що для регіонів, де скоротилося число сільських населених пунктів, є характерно:

- 1) «середній та низький рейтинговий бал «Індексу інвестиційної

привабливості» (за даними Інституту економічних досліджень та консультацій);

2) середня та висока кількість сільських поселень загалом» [23].

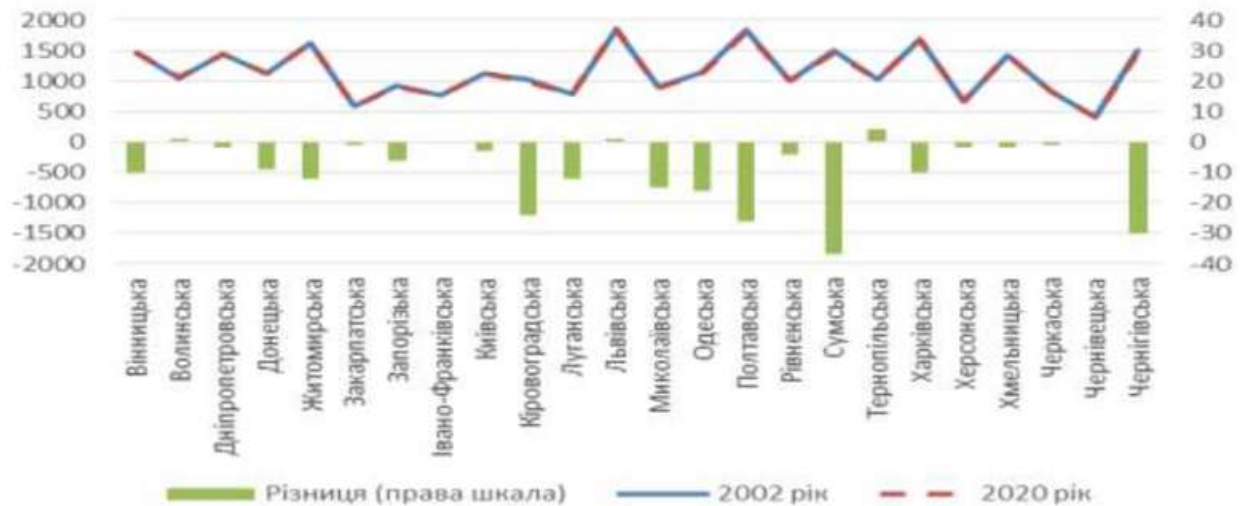

Рис. 2.3. Кількість сільських населених пунктів, од.

Примітка. Наведено за [25].

Зазначимо, що регіони, де збільшилося число сільських населених пунктів, мають рейтинговий бал інвестиційн привабливості вищий й середній, а число сільських населених пунктів є середнім чи нижчим від середнього. Львівська область є у винятку. Бо характерно найбільший рейтинговий бал й велика мережа сільських населених пунктів. У табл. 2.1 подані ознаки, що є спільними і засвідчують зв'язок між показниками.

Таблиця 2.1

Показники областей скорочення та приросту сільських поселень

Область	Рейтинговий бал	Кількість населених пунктів	Скорочення / приріст з 2002 р.
1	2	3	4
Сумська	1,339	1455	-37
Чернігівська	1,397	1464	-30
Полтавська	1,283	1805	-26
Кіровоградська	1,283	991	-24

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
Івано-Франківська	1,478	765	0
Чернівецька	1,25	398	0
Волинська	1,41	1054	1
Львівська	1,601	1850	1
Тернопільська	1,356	1023	4

Примітка. Наведено за [25].

В Україні кількість міського населення, частка якого становить 69,5 % перевищує сільське (30,5%). Переважна більшість є людьми працездатного віку. Але зауважимо, що спостерігається процес старіння українців. Так, частка людей у віці «60 років і старше перевищує порогове значення більш ніж втричі» [25]. За місцем проживання не є суттєвою різниця у вікових показниках населення. Хоча спостерігається більше демографічне навантаження на мешканців сільської місцевості. У статевій структурі 53,5 % становлять жінки. Середній вік сільських мешканців в Україні 41,4 роки, середній вік чоловіків – 38,6 р., а жінок – 43,8 р. [45]. У табл. 2.2 подано вікова структура сільськ. населення в Україні.

Таблиця 2.2

Показники чисельності сільського населення за віковими групами

Показник	0-15 років	16-59 років	60 років і старше	Разом
Всього, млн. осіб	2,38	7,50	3,10	12,80
Частка в загальній чисельності, %	17,7	58,4	23,9	100,0
Демографічне навантаження	304	–	408	712

Примітка. Наведено за [25].

Зауважимо, що депопуляція сільських жителів зумовлена здебільшого через внутрішню міграцію, темпи якої є високими упродовж останніх десятиліть. Щорічне число вибувших коливається в межах 16400- 51200 осіб.

Хоча починаючи із 2010 р. тенденція помінялася, і у 2014 р. міграційний приріст становив 2800 осіб, у 2017 р. – 7800 осіб, але у 2018 р. спостерігається знову відтік населення – 21300 осіб.

Внутрішня міграція населення за віковою структурою відповідає певним закономірностям. Так, найбільше число вибувших спостерігається серед вікових груп: 16-18 років – 25400 осіб; 19-23 роки – 18200 осіб; 24-28 років – 22800 осіб. При цьому, у кожній віковій групі наступній число вибувших зменшується поступово. Таким чином, значна частина внутрішньої міграції пов'язана із внутрішнім переміщенням молоді задля навчання.

Зниження людського потенціалу сільської місцевості й інтелектуального пояснюється у тому числі трудовою міграцією молоді в обласні міста або ж за кордон.

Зауважимо, що в перспективі для села будуть катастрофічними показники рівня безробіття, а особливо серед молоді. У Запорізькій області спостерігається найбільший приріст рівня безробіття (рис. 2.4).

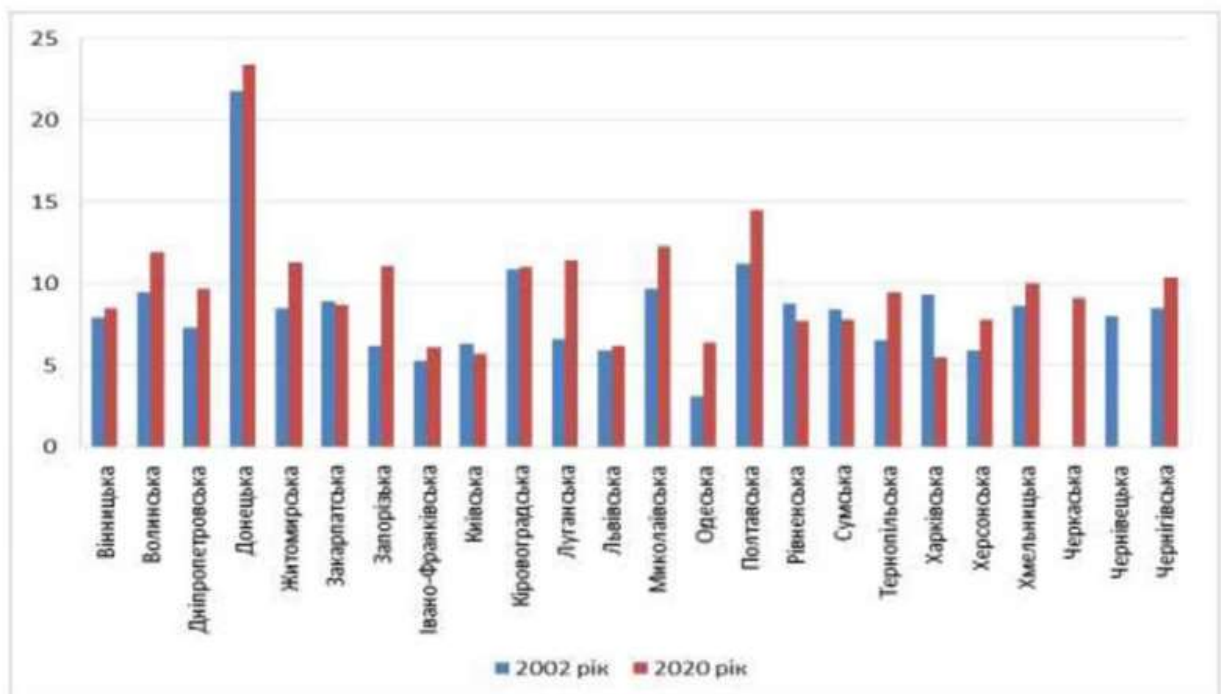

Рис. 2.4. Рівень безробіття сільського населення, у % до економічно активного населення відповідної вікової групи

Примітка. Наведено за [25].

У Житомирській, Миколаївській, Одеській, Полтавській та Тернопільській областях спостерігається така ж тенденція. Хоча значне зниження безробіття серед сільських мешканців спостерігалось у Харківській області. Для 1/3 регіонів за досліджуваний період відхилення становить в межах 0,2 в.п. – 1,8 в.п. Дані свідчать, що в 1/3 регіонів рівень безробіття є нижчим, ніж загальнодержавний.

Таким чином, узагальнюючи результати досліджень даної проблеми виокремимо певні тенденції для економічного розвитку сучасного сільської місцевості:

- «брак диверсифікованих джерел доходів зумовлює матеріальну залежність населення від сільськогосподарського виробництва, яке на сучасному етапі технологічного забезпечення не досягає відповідного рівня рентабельності та задоволення економічних інтересів усіх учасників виробничого процесу;
- зниження купівельної здатності населення сільської місцевості через низьку оплату праці та прояв кризових явищ в економіці обумовлює критичний стан соціально-комунальної інфраструктури населених пунктів у сільській місцевості;
- зниження привабливості сільської місцевості як бажаного місця життя для молоді через зазначені фактори, а також відсутність робочих місць з конкурентоспроможною оплатою праці та можливостей професійного зростання;
- погіршення демографічної ситуації внаслідок процесів трудової міграції, старіння населення, соціальної дезадаптації молоді, високого рівня захворюваності та смертності;
- відсутність інвестиційних ресурсів для розвитку матеріально-технічної бази виробництва, соціальної та комунальної інфраструктури;
- брак ресурсної бази для інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва, диверсифікації економічної діяльності» [16].

2.2. Оцінка стану та проблеми інфраструктури аграрного сектору Тернопільського регіону

Однією з ключових галузей реального сектору економіки, яка становить основу продовольчої та, в значній мірі, економічної безпеки країни й екологічної, а також реалізує соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій, є аграрний сектор.

Тернопільська область входить до групи регіонів із вираженою сільськогосподарською спеціалізацією, що перевищує середні показники для всієї України. Ця група також включає Вінницьку, Кіровоградську, Сумську, Херсонську, Хмельницьку та Чернігівську області.

Зазначимо, що аграрний сектор Тернопільської області відіграє важливу роль у виробничій діяльності регіону й має визначне значення у економічному потенціалі області. Сільське господарство становить 30 % валового внутрішнього продукту області, забезпечуючи потреби жителів в основних продовольчих товарах та забезпечуючи сировиною переробну промисловість, що створює основу для експортного потенціалу Тернопільської області.

Згідно статистичних даних, у Тернопільській області зареєстровано більше тисячі сільськогосподарських організацій різних форм власності. Усі категорії господарств Тернопільщини виробили валової продукції сільськогосподарства на суму 24,3 млрд. грн, у тому числі тваринницькій галузі – 4,6 млрд. грн, у рослинницькій – 19,7 млрд. грн [25]. У порівнянні з сусідніми регіонами, Тернопільська область випереджає Волинську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Чернівецьку області, поступаючись лише Хмельницькій. Зазначимо, що виробництво валової продукції сільськогосподарськими підприємствами склало 15,7 млрд. грн, по господарствах громадян – 8,5 млрд. грн [25].

Зазначимо, що основне багатство Тернопільської області – земельні ресурси. Згідно статистичних даних земельний фонд області становить 1,3824 млн. га, з яких 76 % займають сільськогосподарські угіддя. І це вказує на

високий рівень сільськогосподарського освоєння земель [25]. У табл. 2.3 представимо структуру земельного фонду Тернопільської області.

Таблиця 2.3

Структуру земельного фонду Тернопільської області

Основні види угідь	Всього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	1382,4	100
у тому числі:		
1. Сільськогосподарські угіддя	1046,2	75,7
2. Ліси та інші лісовкриті площі	201,7	14,6
3. Забудовані землі	63,7	4,6
4. Відкриті заболочені землі	5,9	0,4
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, <u>щебенем</u> , галькою, голіми скелями)	18,5	1,3
6. Інші землі	27,1	2,0
Усього земель (суша)	1363,1	98,6
Території, що покриті поверхневими водами	19,3	1

Примітка. Наведено за [46].

Зазначимо, що розораність території – 62 %, що в Україні є одним з найвищих відсотків. У структурі сільськогосподарських угідь орні землі займають 81 % (біля 0,85 млн. га). І це також найвищий показник для України. У ґрунтовому покриві переважно чорноземи й сірі опідзолені ґрунти, що відносяться до груп найродючіших ґрунтів у світі.

У Тернопільській області у користуванні сільськогосподарських товаровиробників перебуває 1,0458 млн. га сільськогосподарських угідь і це складає 2,6 % усіх земель України. З них – 0,8569 млн. га ріллі (2,7 %) [25].

Відповідно до уточнених облікових відомостей згідно результатів матеріалу інвентаризації площа перелогів становить 3400 га, а ріллі – 0,8564 млн. га (62 %). Під багаторічними насадженнями зайнято 15700 га. На сьогоднішній день під пасовищами й сіножатями знаходиться 144000 га й 26500 га земель відповідно.

Як відомо, родючі ґрунти (з яких 56 % займають землі середньої якості,

а 40 % високої якості) – основа для «інтенсивного вирощування зернових культур, цукрових буряків, картоплі, овочевих, технічних і кормових культур, розвитку садівництва, плантаційного вирощування ягідників» [46]. Тернопільщина згідно біопродуктивного потенціалу земельного фонду – одна із провідних областей України. По Україні сільськогосподарська освоєність території становить 68,8 %, а в Тернопільському регіоні – 75,7 % [25]. Виявлено тенденцію збільшення площі ріллі через залучення перелогів до обробітку.

У Тернопільській області вирощують такі основні культури: зернові й технічні. Згідно даних 5 останніх років у структурі посівних площ зернові культури й зернобобові займали 56-60 %. Збільшилися площі під технічними культурами – з 213800 га (26,9 %) до 248300 га (29,7%) [25]. Щодо посівних площ під картоплею й овочами, то вони не змінилися майже і становлять 7-9 %. Спостерігалось зниження частки кормових культур в загальн структурі посівних площ – із 63200 га (8 %) до 47500 га (6 %) [26]. Можемо зробити висновок щодо потенційної загрози для розвитку тваринництва, а також зниженню родючості ґрунтів Тернопільської області.

Упродовж останніх років Тернопільщина у порівнянні з інш. регіонами нарощує вир-цтво зернових культур. Так, у Тернопільській області вир-во зернових культур по всіх категоріях господарств складає 2,7 млн. тон, що у 4 рази більше як у Чернівецькій області – 642000 тон, у два рази більше як у Рівненській області – 1,5 млн. тон, більше як у Львівській області – 1,6 млн. тон [25].

Водний фонд Тернопільської області складається з поверхневих вод – річки, водосховища, ставки, – й підземних. В Україні за водозабезпеченістю регіон посідає 15 місце. На її території нараховується 1,4 тис. річок із загальною довжиною 6,066 тис. км, 26 водосховищ із загальною площею водного плеса 3,6 тис. га та об'ємом води 81200 тис. м³; 886 ставків із загальною площею водного плеса 5,6 тис. га та об'ємом води 58800 тис. м³, а

також 3,4 тис. артсвердловин і 74,3 тис. шахтних колодязів [46]. Тернопільська область за водозабезпеченістю посідає в Україні 15 місце. Через високу густоту гідрографічної сітки область має значний потенціал щодо використання рекреаційних ресурсів.

У Тернопільській області транспортна галузь представлена авіаційним, автомобільним, залізничним та річковим транспортом. Зокрема, залізничний комплекс регіону складається із 14 підприємств, котрі належать до Львівської залізн. Розгорнута довжина колій складає 0,7773 тис. км, експлуатаційна довжина колій – 0,6343 тис. км. При цьому 139 км колій електрифіковано [27]. На території Тернопільської області щільність залізничної мережі складає 45,9 км на 1000 км². Цей показник перевищує по Україні такий же (37,6 км на 1000 км²) [27]. У центральній частині області спостерігається найбільша щільність залізниць, у північній – найменша.

Автомобільний транспорт – вид транспорту, котрий перевозить вантажі автомобілями по безколійних шляхах. У Тернопільській області протяжність мережі «автомобільних доріг загального користування становить 5018,3 км, із них 3519,4 км місцевого значення» [27]. Тернопільська область посідає «за протяжністю доріг з твердим покриттям 21 місце, за протяжністю доріг з чорним покриттям – 17» [27]. Забезпеченість дорогами з твердим покриттям на 1,0 тис м² території займає 2 місце, 5 місце за кількістю штучних споруд, за їх загальною протяжністю – 15 місце. На мережі автомобільних доріг «області розташовано 843 мости і шляхопроводи довжиною 13285 пог. метрів» [27].

Підприємствами транспорту перевезено 10,5 млн. тон вантажів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Вантажні перевезення

	Вантажооборот, млн. ткм	Перевезено вантажів, тис. т
Транспорт	1817,3	10504,6
залізничний	997,9	5604,6
автомобільний	819,4	4900,0
водний	–	–

Примітка. Наведено за [25].

Зауважимо, що в останні роки виникає важлива проблема недостатнього числа локомотивів й напіввагонів для перевезення готової продукції, особливо у секторах сільського господарства, що уповільнює економічний розвиток регіону.

Ключовим елементом аграрного сектору є його ринок, котрий ефективно функціонує при наявності відмінної інфраструктури. Ця інфраструктура включає операторів ринку, що безпосередньо займаються обмінними операціями, такі як «аграрні товарні біржі, оптові ринки, ярмарки, аукціони, кредитні спілки, заготівельні пункти сільськогосподарської продукції, і заготівельно-збутові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи» [44]. Саме ці складові інфраструктури аграрного ринку повинні сприяти взаємодії учасників ринку та вільному руху сільськогосподарської сировини q продовольства в межах обл.

У Тернопільській області працює одна Аграрна біржа, котра була створена в 1997 році. Вона здійснює торги щодо продажу необробленої деревини, земельних ділянок, державного майна й комунального.

Згідно статистичних даних у Тернопільській області зареєстровано 19 кредитних спілок. При цьому три з них надають позики сільгоспвиробникам, а саме: «Калина», «ТЕРНА», «КРЕДИТ-ФОС» [46].

Зауважимо, що суттєво обмежує реалізацію прод-ції сільгоспвиробниками відсутність гуртового ринку сільськогосподарської продукції у Тернопільському регіоні. Ця проблема частково вирішується за допомогою проведення ярмаркових заходів, а також виїзних торгівель у обласному центрі й районах (як правило не менше двічі на тиждень). Наприклад, відбулося 61 ярмарок у місті Тернополі та 13,145 тис. ярмарків у районних центрах, де було реалізовано сільгосппродукції на суму 1,6 млрд. грн за цінами, що були на 15-20 % нижчими як на ринку [46].

Нині завдяки фінансовій підтримці з бюджетів (державного, обласного, районних) у Тернопільській області розвивається стрімко сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Так, число

сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів виросла з 20 до 97 одиниць (майже у 5 разів) і займає по Україні 2 місце [46]. Зокрема, 25 заготівельно-збутових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів надають послуги у бджільництві, рослинництві та тваринництві.

Що стосується заготівельних пунктів сільгосппродукції, то в Тернопільському регіоні нараховується 570 заготівельних пунктів молока (у кожному 2-му селі). Приймання м'яса проводиться на Тернопільському м'ясокомбінаті безпосередньо й м'ясопереробних підприємствах області.

Упродовж останнього періоду в регіоні введено в експлуатацію 3 фруктосховища для зберігання плодів й ягід з регульованим газовим середовищем включаючи лінію для сортування й фасування потужністю 16000 тон (ТОВ «Бучачагрохлібпром», ПАП «Аркадія» і ТОВ «Україна») [26].

Спостерігається збільшено потужності для зберігання зерна на 310000 тон загальним обсягом за рахунок введення в експлуатацію шести сучасних елеваторів (корпорація «Агропродсервіс», ТОВ «Бучачагрохлібпром», агрофірма «Горинь», компанія «Райз», ТОВ «Рентком», ТОВ «Україна») [26].

Зауважимо, що упродовж останніх років сформувався позитивна динаміка щодо зростання сільськогосподарського виробництва. Так, виробництво валової продукції на 1 особу склало по Україні 8 місце.

Порівняно із іншими регіонами Тернопільщина упродовж останніх років наростила виробництво зернових культур й олійних. Важливим напрямом розвитку галузі рослинництва стало садівництво.

У Тернопільській області залишається гострою проблема недостатнього числа вагонів-зерновозів, що не можуть забезпечити фактичну потребу області в перевезенні вирощеного врожаю, зокрема, до 20 % потреби забезпечується вагонами Укрзалізниці. Це призводить до скорочення об'ємів відвантаженого зерна, податкових надходжень та ставить під загрозу виконати експортні контракти й поставки.

У Тернопільському регіоні розвивається активно мережа аграрної інфраструктури. Хоча одночасно є відсутнім гуртовий ринок

сільськогосподарської продукції, що обмежує суттєво реалізацію продукції сільгоспвиробниками. Задля нарощування виробництва тваринницької продукції у регіоні зреалізовано низку інвестиційних проєктів з будівництва й реконструкції тваринницьких комплексів.

2.3. Вплив інфраструктури на ефективність аграрного сектору регіону

Аграрний сектор є ключовим компонентом економіки багатьох країн, особливо для тих, де сільське господарство є важливою галуззю. Інфраструктура, така як транспортні мережі, електроенергетика, системи зрошення та інші, відіграє критичну роль у розвитку та ефективності аграрного сектору регіону. Вплив інфраструктури на аграрний сектор може бути вирішальним для досягнення високої продуктивності, забезпечення продовольства та стимулювання економічного зростання.

Тернопільська область традиційно відноситься до регіону з переважаючим розвинутим сільським господарством. У складі сільськогосподарських виробників області представлені суб'єкти різних організаційно-правових форм господарювання, що спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції. Серед них – господарські товариства, «сільськогосподарські кооперативи, приватні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, державні сільськогосподарські підприємства та інші» [19]. На сьогоднішній день на Тернопільщині діють «888 фермерських господарств, 13 сільськогосподарських виробничих кооперативів й 21 обслуговуючий» [46].

Тернопільська область відповідно до основних економічних показників належить до групи областей із низьким економічним потенціалом. У структурі валового регіонального продукту країни частка Тернопільської області складає в межах 1,1% до 1,4%. Основні сектори господарського комплексу є

аграрний сектор та харчова промисловість. Зауважимо, що їх частка складає у валовій доданій вартості відповідно 26,8 % й 11,1 % [46].

Розвиток сільськогосподарського сектору в Тернопільській області ускладнюється через низку проблем, таких як:

- складне оподаткування;
- нестабільність й недосконалість регуляторного середовища;
- постійні зміни у законодавстві й підзаконних актах;
- обмежений доступ до фінресурсів;
- низька інформаційна й юридична обізнаність підприємців;
- недостатня матеріально-технічна база для багатьох малих СПД;
- висока енергоефективність виробництва;
- обмежена співпраця між різними сегментами бізнесу;
- обмежений рівень впровадження інновацій й технологій у сфері малого бізнесу;
- «низький рівень міжнародного співробітництва й гармонізації українських стандартів з європейськими;
- обмежені можливості для експорту;
- невелике число об'єктів інфраструктури для підтримки підприємництва» [17].

Зазначимо, що підтримання малого бізнесу і середнього бажано здійснювати у формі побудови інституційної інфраструктури поряд із заходами, що спрямовані на покращення середовищ для ведення бізнесу.

Терноп. область вирізняється як екологічно найбільш безпечний регіон, займаючи за викидами забруднюючих речовин й рівнем екологічної чистоти виробництва 4 місце. Це робить сільськогосподарські землі відмінно придатними для вирощування екологічно чистої прод-ї. Зауважимо, що існує нестача підтримки для розвитку підпр-цтва на сільських територіях, наприклад, кооперативного руху або ж фермерства. Це призводить до повільного росту органічного сільського господарства, яке, незважаючи на зростання попиту на його продукцію, особливо на зовнішніх ринках,

розвивається не належним чином.

Ключовим чинником у цьому процесі повинен стати розвиток на селі кооперації. Об'єднання ресурсів сільської громади, а саме: сировинних фінансових, виробничих та управлінських, а також реєстрація господарюючих суб'єктів економічно самостійних може сприяти відродженню сільського господарства. У свою чергу, це забезпечить регіон та у цілому країну сільськогосподарською продукцією, що є екологічно чистою й корисною. І підвищить рівень зайнятості сільських мешканців.

Зауважимо, що потребують вирішення складні проблеми, котрі залишилися в аграрному секторі. Існуюча диспропорція цін на сільськогосподарську продукцію й матеріально-технічні ресурси, що використовуються в цьому секторі, призводить до дефіциту фінансових ресурсів постійного, унеможливорює забезпечити належний рівень техніко-технологічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, перевести його на якісно новий рівень існування. Крім того, значна частина вир-тва сільськогосподарської продукції зосереджується у дрібних індивідуальних селянських господарствах, котрі реагують стихійно на потреби ринку, де важко впровадити новітні технології виробництва.

Виокремимо можливості, які можна використати для покращення ситуації в сільських районах.

У Тернопільській області присутній невикористаний потенціал у сільському господарстві, зокрема, у вирощуванні овочів, фруктів й переробці харчових продуктів. Цей потенціал ґрунтується на частково ненасичених потребах населення області. Регіон може виробляти екологічно чисті продукти харчування, але, на жаль, ці можливості часто залишаються невикористаними.

Собівартість виробництва не відрізняється в інших країнах, проте велике число посередників, високі податки, недостатні умови для зберігання й центри дистрибуції призводять до високих цін на продукцію.

Концентрація земель є важливою проблемою, що призводить до відтоку робочої сили з сільських районів та вимирання сіл. Дрібні агровиробники

обмежено виходять на регіональні та міжнародні ринки, що призводить до значного імпорту продуктів. Протягом багатьох років відзначається значна затримка в розвитку логістики цього сегменту ринку.

Оцінювання потенціалу й ринкових позицій Тернопільського регіону дозволило виокремити можливості і загрози (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Можливості й загрози потенціалу та ринкових позицій
Тернопільської області**

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – Потенціальні можливості сільського господарства області дають змогу значно наростити виробництво сільськогосподарської продукції, сільськогосподарські землі придатні до вирощування екологічно чистої продукції. – Чисельність сільського населення (57,0 %) забезпечує достатньою мірою потребу аграрного сектору в трудових ресурсах. – Дешева та відносно добре кваліфікована робоча сила є привабливою для залучення іноземних інвесторів у сільське господарство. – Запровадження прогресивних технологій в агропромисловому комплексі дає змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин. – Наявність вищих освітніх закладів підготовки спеціалістів для аграрного сектора. – Наявність площадок для будівництва (реконструкції) великотоварних ферм із виробництва продукції тваринництва. – Наявність умов для вирощування овочів, фруктів та переробки харчової продукції. – Розвиток садівництва за рахунок освоєння необроблювальних земель. 	<ul style="list-style-type: none"> – Не сформований регіональний ринок сільськогосподарської продукції. – Не функціонує належним чином акредитована «Агропромислова біржа». – Слабка матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств, що зумовлює високу трудомісткість і собівартість виробництва тваринницької продукції. – Диспаритет цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси для села. – Високий рівень безробіття на селі. – Низький рівень оплати праці спеціалістів високого рівня. – Недостатній розвиток підприємництва на селі. – Відсутність належної інфраструктури сільських поселень. – Низький рівень доходів сільського населення. – Недостатня кількість кваліфікованих, сучасно мислячих керівників. – Деконцентрація галузі тваринництва (у сільгоспідприємствах виробляється 11,0 % м'яса, молока – 7,0 %, та яєць – 25,0 %, по Україні відповідно 37,0 %, 19,0 %, 50,0 %).

Примітка. Наведено за [46].

Використовуючи проведене оцінювання (SWOT-аналіз, експертні оцінки й оцінки громадян) визначено ранг проблем за ступенем гостроти економічного розвитку й соціального Тернопільської області (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Оцінка проблем економічного та соціального розвитку
Тернопільської області**

Перелік проблем	Ранг проблеми за ступенем гостроти			Сума балів	Підсумковий ранг проблеми
	за <i>SWOT</i> -аналізом	за результатами експертної оцінки	за результатами опитування населення		
Розвиток промисловості	1	1	2	4	1
Створення робочих місць	2	4	1	7	2
Переробка сільськогосподарської продукції	3	2	6	11	3
Рівень оплати праці	4	5	5	14	4
Розвиток соціальної інфраструктури	5	7	3	15	5
Розвиток фермерства	8	3	7	18	6
Якість середовища життєдіяльності	9	6	4	20	7
Масова трудова міграція	10	9	8	27	10
Забезпечення житлом	11	13	9	33	11
Водопостачання	12	12	11	35	13
Енергозабезпечення	13	8	13	34	12
Розвиток будівництва	5	11	12	28	9
Розвиток туризму	3	10	10	23	8

Примітка. Наведено за [46].

Таким чином, визначено конкурентні переваги Тернопільської області у розвитку:

- високотехнологічного аграрного сектору;
- виробничої інфраструктури й соціальної;
- середнього бізнесу й малого, туристично-рекреаційної області освіти й науки у напрямку європейського науковоосвітнього простору.

Отже, розглядаючи роль аграрного сектору у Тернопільській області, важливо відзначити його ключове значення для місцевої економіки, оскільки

він впливає на різні аспекти загального економічного розвитку. За обсягом виробництва у сільському господарстві Тернопільщини найвагомніше місце займає виробництво рослинницької продукції.

Важливо відзначити, що потенціал сільського господарства Тернопільського регіону використовується лише на половину свого можливого обсягу. Цей потенціал може бути максимально реалізований через економічне підсилення малих виробників та розвиток кооперації. Цікавою тенденцією є те, що все більша кількість великих українських корпорацій вступають у співпрацю з малими й середніми виробниками. Такий формат співпраці є вигідним і для великих гравців, які отримують забезпечення якісної сировинної бази, що гарантована обсягами, і для малих, які можуть отримувати фінансову підтримку щоб розширювати свою присутність на нових ринках. Ця взаємовигідна співпраця також призводить до зростання зайнятості в сільських районах, що є позитивним аспектом для держави.

Отже, розробка та підтримка розвинутої інфраструктури сприяє підвищенню продуктивності, забезпеченню продовольства та стимулюванню економічного розвитку. Уряди та стейкхолдери повинні спільно працювати щоб створити сприятливі умови для розвитку інфраструктури, що відповідає потребам аграрного сектору, сприяє сталому розвитку регіону.

Висновки до розділу 2

Тернопільська область входить до групи регіонів із вираженою сільськогосподарською спеціалізацією, що перевищує середні показники для всієї України. Аграрний сектор Тернопільської області відіграє важливу роль у виробничій діяльності регіону й має визначне значення у економічному потенціалі області. Сільське господарство становить 30 % валового внутрішнього продукту області, забезпечуючи потреби жителів в основних продовольчих товарах та забезпечуючи сировиною переробну промисловість,

що створює основу для експортного потенціалу Тернопільської області.

У складі сільськогосподарських виробників області представлені суб'єкти різних організаційно-правових форм господарювання, що спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції.

Основні сектори господарського комплексу є аграрний сектор та харчова промисловість. Зауважимо, що їх частка складає у валовій доданій вартості відповідно 26,8 % й 11,1 %

Розробка та підтримка розвинутої інфраструктури сприяє підвищенню продуктивності, забезпеченню продовольства та стимулюванню економічного розвитку. Уряди та стейкхолдери повинні спільно працювати щоб створити сприятливі умови для розвитку інфраструктури, що відповідає потребам аграрного сектору, сприяє сталому розвитку регіону.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ

3.1. Формування ефективної інфраструктури для підтримки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

Як було доведено у підрозділі 1.1 роботи, інфраструктура аграрного сектору включає дороги, залізниці, порти, зернозберігальні, агротехнічні комплекси та інші об'єкти, які сприяють виробництву, зберіганню та транспортуванню сільськогосподарської продукції. Ця інфраструктура є важливою ланкою в ланцюгу виробництва й постачання продукції на ринок. Основні ролі інфраструктури в аграрному секторі включають:

1. Транспортування продукції. Інфраструктура, така як дороги і залізниці, дозволяє сільськогосподарським підприємствам доставляти свою продукцію до споживачів та експортувати за кордон. Ефективна транспортна система зменшує витрати на логістику та підвищує конкурентоспроможність продукції.

2. Зберігання та обробка продукції. Зернозберігальні, сироварні й інші агротехнічні комплекси дозволяють зберігати й обробляти сільськогосподарську продукцію, зберігаючи її якість та вартість. Це особливо важливо для регіонів зі значним виробництвом сільськогосподарської продукції.

3. Постачання ресурсів. Інфраструктура забезпечує доступ до води, енергії й інших ресурсів, необхідних для сільськогосподарського виробництва. Вона також допомагає у вирішенні проблеми водозабезпечення та зрошення.

Зазначимо, що ефективна інфраструктура для аграрного сектору є важливою складовою для забезпечення стабільності й зростання

сільськогосподарського виробництва. Для формування такої інфраструктури необхідно дотримуватися низки основних принципів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Принципи формування ефективної інфраструктури для підтримки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

Примітка. Побудовано автором.

Розглянемо їх.

Зв'язаність і координація передбачають, що інфраструктура повинна бути розроблена з урахуванням потреб усіх сегментів аграрного сектору, включаючи сільське господарство, транспорт, зберігання і обробку продукції. Координація між різними галузями дозволяє ефективно використовувати ресурси та зменшити втрати.

Підтримка технологічного розвитку передбачає, що інфраструктура повинна бути сучасною й орієнтованою на впровадження передових технологій. Це включає високоефективне обладнання для обробки та зберігання продукції, а також доступ до інтернету і інших інформаційних ресурсів для сільських господарств.

Доступ до ринків. Інфраструктура повинна забезпечувати доступ

аграрним виробникам до ринків збуту. Це включає розвиток транспортних мереж, які забезпечують швидку і надійну доставку продукції до споживачів.

Водні ресурси і орошення. Для сільськогосподарського виробництва важливий доступ до води. Інфраструктура повинна включати системи водопостачання та орошення для забезпечення стабільного вирощування сільськогосподарських культур.

Екологічна стійкість. При будівництві аграрної інфраструктури необхідно враховувати вплив на навколишнє середовище і дотримуватися екологічних стандартів. Це важливо для збереження природних ресурсів та запобігання негативному впливу на екологію.

Фінансування і інвестиції. Для будівництва та підтримки аграрної інфраструктури необхідно доступне фінансування й інвестиції, які сприяють розвитку сектору. Це може бути здійснено через державні програми, приватні інвестиції або міжнародну допомогу.

Підвищення навичок і навчання. Важливо забезпечити навчання і навички для сільських господарів та робітників, щоб вони могли ефективно використовувати інфраструктуру та сучасні технології для підвищення продуктивності.

Зауважимо, що вищевказані принципи допомагають створити умови для підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та сталого розвитку аграрного сектору.

Аграрний сектор визначає економічний ландшафт багатьох регіонів, є ключовою галуззю для забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання. Однак без належної інфраструктури аграрна галузь не може максимально розкрити свій потенціал.

Розглянемо механізми сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору, які дозволять регіонам ефективно використовувати свої природні ресурси та забезпечувати стабільний розвиток сільськогосподарських підприємств.

Розвиток транспортної інфраструктури. Однією з ключових складових

інфраструктури для аграрного сектору є транспортна система. Забезпечення швидкого та ефективного транспортування сільськогосподарської продукції з полів до ринків є важливим етапом в ланцюжку постачання. Розвиток автомобільних, залізничних та водних шляхів сприятиме не тільки підвищенню продуктивності галузі, але й розширенню ринків збуту для сільськогосподарських товарів.

Сучаснізація сільськогосподарських технологій. Впровадження новітніх технологій у сільському господарстві може значно підвищити ефективність виробництва та зменшити витрати. Сучасні методи обробітку землі, автоматизовані системи поливу та використання сучасних сортів рослин дозволяють отримати більше продукції при менших затратах. Державна підтримка та інвестиції в дослідження нових технологій можуть стати ключовим механізмом у цьому процесі.

Розвиток енергетичної інфраструктури. Аграрний сектор часто вимагає значної кількості енергії для виробництва, обробітку та зберігання продукції. Забезпечення стійкого та доступного енергопостачання є важливим аспектом розвитку сільського господарства. Використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні батареї чи вітрогенератори, може зменшити вплив сільськогосподарського виробництва на навколишнє середовище та забезпечити енергетичну незалежність.

Фінансова підтримка та інвестиції. Один із ключових механізмів розвитку інфраструктури аграрного сектору – це залучення фінансування від державних та приватних джерел. Державні інвестиції можуть спрямовуватися на будівництво та підтримку інфраструктурних проєктів, які сприяють аграрному сектору. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств є ключовим аспектом розвитку аграрного сектору. Державні та приватні інвестиції в сільське господарство допоможуть вирішити фінансові труднощі та нададуть можливість сільськогосподарським підприємствам впроваджувати нові технології та розвивати інфраструктуру.

Освіта та розвиток людських ресурсів. Важливим механізмом розвитку

аграрного сектору є підготовка кваліфікованих кадрів. Забезпечення доступу до освіти та навчання для сільських мешканців допоможе підвищити рівень експертизи в аграрній галузі, що, в свою чергу, сприятиме впровадженню новітніх методів та технологій.

Партнерство між секторами. Залучення приватного сектору в інфраструктурні проекти може сприяти їхньому швидкому розвитку та удосконаленню. Публічно-приватні партнерства можуть забезпечити необхідні ресурси та експертизу.

Деконцентрація влади. Важливим аспектом є деконцентрація влади та прийняття рішень на місцевому рівні. Локальні органи влади краще розуміють потреби свого регіону і можуть ефективно вирішувати питання стосовно розвитку аграрної інфраструктури.

Отже, механізми сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону визначають стійкий та ефективний розвиток сільського господарства. Інвестиції у транспорт, технології, енергетику, фінанси та освіту сприятимуть створенню умов для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору регіону на світовому ринку.

1. Транспортна інфраструктура.

- дороги та шляхи – забезпечення хороших доріг і шляхів для легкого доступу до сільських територій та транспортування сільськогосподарської продукції;
- залізниці і водний транспорт – розвиток залізничної та водної транспортної системи для ефективного перевезення великих обсягів сільськогосподарської продукції.

2. Енергетична інфраструктура. Забезпечення надійного і доступного електропостачання для фермерів і сільських господарств, особливо в регіонах з великою концентрацією аграрних підприємств.

3. Інформаційні технології та зв'язок.

- сучасні технології – впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як сільськогосподарські системи моніторингу, дрони, щоб

покращити управління сільським господарством та ефективність виробництва;

- інтернет-зв'язок – забезпечення доступу до швидкого та надійного інтернету для фермерів для обміну інформацією, навчання та ведення бізнесу.

4. Зрошення й системи водопостачання.

- системи зрошення – упровадження систем зрошення для оптимального використання водних ресурсів та підтримки вирощування сільськогосподарських культур у сухих регіонах;
- дренажні системи – розвиток дренажних систем для управління вологістю ґрунту та запобігання затоплення.

5. Технічне обслуговування та ремонт.

- сервісні центри – створення мережі технічних сервісних центрів для обслуговування та ремонту сільськогосподарської техніки;
- навчання фахівців – підтримка системи навчання й підвищення кваліфікації фермерів у сфері технічного обслуговування.

6. Підтримка досліджень та розвитку. Фінансування й підтримка дослідницьких центрів для впровадження новітніх технологій та методів вирощування.

7. Фінансова і підприємницька підтримка. Розробка фінансових механізмів, таких як кредитування, щоб забезпечити доступ фермерів до капіталу для розвитку та модернізації сільськогосподарського виробництва.

Отже, механізми сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону визначають його конкурентоспроможність та стійкість. Ефективна та сучасна інфраструктура створює умови для зростання виробництва, забезпечує якісне зберігання та транспортування продукції, сприяє впровадженню новітніх технологій та підвищує рівень життя населення. Регіони, які інвестують у розвиток своєї аграрної інфраструктури, стають лідерами у світовому агропромисловому комплексі та досягають сталого економічного зростання.

3.2. Рекомендації щодо покращення управління інфраструктурою аграрного сектору регіону

Покращення управління інфраструктурою аграрного сектору Тернопільського регіону сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарської діяльності та конкурентоспроможності цієї галузі, а також стимулюватиме економічний розвиток регіону. На нашу думку, варто зосередитися на таких заходах, які спрямовані створити умови для сталого розвитку аграрного сектору, забезпечити ефективне використання ресурсів та задоволення потреб громади та регіону в цілому. Важливо враховувати комплексний підхід та постійно оцінювати результати для коригування стратегій управління інфраструктурою.

I. Створення інфраструктурних планів (розробити довгостроковий інфраструктурний план для аграрного сектору, який враховує потреби фермерів та планує будівництво доріг, залізниць, складів, електроенергетичних мереж і інших об'єктів):

- розробка стратегічного документа, який визначає потреби аграрного сектору та планує розвиток інфраструктури протягом кількох років;
- оцінка і врахування різних факторів, таких як зрошення, доступ до ринків, транспорту, енергії й інших важливих ресурсів.

II. Забезпечення доступу до ресурсів (забезпечити доступ фермерів до води, добрив, насіння та інших ресурсів, які необхідні для сільськогосподарського виробництва):

- розробка програм підтримки для фермерів, які мають на меті полегшити доступ до води, добрив, насіння та інших сільськогосподарських ресурсів;
- впровадження ефективних систем розподілу ресурсів та моніторингу їх використання.

III. Підтримка досліджень та розвитку (інвестувати у дослідження та розвиток сільськогосподарських технологій та методів, що сприяють

підвищенню врожайності та ефективності):

- залучення науковців та інноваційних компаній до співпраці з аграрним сектором;
- створення центрів досліджень та інкубаторів для сприяння новим технологіям у виробництві.

IV. Сприяння кооперації (заохочувати фермерські кооперативи та об'єднання для спільного використання ресурсів та зниження витрат):

- надання фінансової підтримки для формування та розвитку фермерських кооперативів;
- створення платформ та ресурсів для обміну досвідом та ресурсами між фермерами.

V. Розвиток логістики (удосконалювати систему транспорту та логістики для забезпечення швидкого та надійного транспортування сільськогосподарської продукції до ринків):

- модернізація та розширення транспортних мереж для забезпечення швидкого та ефективного транспортування сільськогосподарської продукції;
- впровадження технологій відстеження та моніторингу для оптимізації логістичних процесів.

VI. Ефективне управління даними (використовувати сучасні інформаційні технології для збору та аналізу даних щодо виробництва, ресурсів та ринків):

- створення систем збору та аналізу даних для поліпшення прийняття рішень у сільському господарстві;
- захист особистої інформації та забезпечення конфіденційності даних фермерів.

VII. Стимулювання інвестицій (залучати інвестиції в інфраструктурні проекти, що сприяють розвитку аграрного сектору):

- проведення презентацій та форумів для привертання інвесторів, які зацікавлені в розвитку аграрного сектору;

- розробка податкових пільг для інвесторів у сільське господарство.

VIII. Навчання та розвиток (забезпечити навчання та підвищення кваліфікації для сільських жителів та фахівців, щоб вони могли ефективно користуватися новими технологіями та методами):

- організація навчальних курсів та тренінгів для фермерів та кадрів сільськогосподарського сектору;
- підтримка академічних програм з сільського господарства, агробізнесу для створення кваліфікованого персоналу.

IX. Сприяння екологічній стійкості (заохочувати фермерів до впровадження екологічно стійких методів виробництва та розвитку сільськогосподарських продуктів):

- запровадження програм екологічного сільського господарства, виробництва органічної продукції.
- посилення заходів контролю та моніторингу екологічних аспектів аграрного виробництва.

X. Залучення громади (забезпечити участь місцевих громад у прийнятті рішень щодо розвитку аграрного сектору та враховувати їхні потреби та думки):

- організація громадських обговорень та консультацій з метою визначення потреб та пріоритетів сільських громад.
- залучення громадськості при прийнятті рішень щодо розвитку аграрного сектору, наприклад, через створення місцевих рад або комітетів.

Зауважимо, що вищевикреслені заходи можуть служити як основа для розвитку стратегій покращення управління інфраструктурою аграрного сектору у регіоні. Зауважимо, що важливо враховувати місцеві особливості та потреби для максимальної ефективності.

Фахівці зазначають, що можливість покращення ситуації в Україні реальна шляхом впровадження програмно-цільових підходів у плануванні чи управлінні державою, які орієнтовані на досягнення конкретних результатів. Зокрема, важливим завданням на сьогодні є розвиток виробничої

інфраструктури аграрного сектору і України в цілому, і регіонів, з тісним зв'язком з загальним розвитком цієї галузі. Важливо враховувати, що створення виробничої інфраструктури аграрного сектору не є можливим без врахування загальних пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку в Україні сільської місцевості.

У програмах розвитку аграрного сектору слід передбачити формування регіональної виробничої інфраструктури на основі інтересів держави та ринку, а також необхідності проведення інституційних змін. Особлива увага повинна бути приділена врахуванню інтересів аграрного сектору, регулюванню трудових відносин і взаємодії інфраструктури із постачальниками і матеріально-технічних засобів, й інших ресурсів. Зазначимо, що важливо ґрунтуватись на нормативно-правовій базі, яка відповідає ринковим умовам, забезпечує погодження інтересів суб'єктів інфраструктури із інтересами громади, а також правове закріплення і прав, і обов'язків таких суб'єктів.

Отже, правильне планування, розвиток та управління інфраструктурою аграрного сектору важливі щоб забезпечити сталий розвиток цієї галузі, підвищити її конкурентоспроможності.

Подолання кризи та наслідків кризових ситуацій у сільському господарстві багато практиків і науковців, які займаються питаннями сільського господарства, пов'язують із державним регулюванням економіки в аграрному секторі із збереженням умов не лише для простого відтворення, а й розширеного відтворення в сільськогосподарській інфраструктурі та соціального розвитку села.

Державне регулювання агропромислового комплексу – це система заходів щодо економічного, організаційного, правового регулювання органів влади та управління діяльністю сільськогосподарських організацій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продукції для задоволення потреб населення в сільськогосподарській продукції. Конкурентоспроможність продукції залежить від регіональної та державної підтримки, яка має базуватися на можливостях організації та пріоритетах

фінансування. Останніми роками держава посилила аграрну політику щодо сільського господарства, активізувала законодавчі дії, спрямовані на адаптацію сільгоспвиробників до конкурентних умов розвитку.

Зазначимо, що ефективну діяльність сільського господарства забезпечує інфраструктура аграрного сектору, яка включає широкий спектр компонентів, а саме: дорожню і транспортну, енергетичну, водну, інформаційну, соціальну, фінансову інфраструктури.

Розвитку інфраструктури аграрного сектору сприяє залучення інвестицій, зростання ефективності використання земельних ресурсів, збільшення виробництва і забезпечення доступу до ринків збуту продукції.

Основні механізми, які можна використати для розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону:

I. Грантова підтримка від держави або міжнародних організацій. Цей механізм передбачає отримання коштів на розвиток аграрної інфраструктури з боку держави або міжнародних організацій без необхідності повернення їх після використання.

II. Інвестиційні проекти. Інвестори вкладають власні кошти в будівництво нової інфраструктури, яка допоможе підвищити ефективність виробництва і підвищити якість життя місцевого населення.

III. Партнерство з державою. Колективні проекти, у яких участь беруть держава та місцеві громади, допомагають розвитку інфраструктури аграрного сектору. Такі партнерства можуть включати спільне використання земельних ресурсів, будівництво доріг, мостів, інших комунікаційних ліній і засобів транспорту.

IV. Використання технологій. Упровадження нових технологій підвищить ефективність виробництва, зменшить витрати на транспортування і зберігання продукції. Це досягається через впровадження новітніх систем інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизації процесів виробництва.

Отже, підтримка інфраструктурного забезпечення аграрного сектору

регіону передбачає запровадження узгоджених правил функціонування ринків, створення колективної ринкової інфраструктури та визначення режиму вільного обігу товарів. Поліпшення інфраструктури суб'єктів агропродовольчого ринку є одним з пріоритетних напрямів регіональної політики.

Державне регулювання здійснюється через певні механізми, а саме, ціновий, податковий, фінансовий, кредитний. Практика підтвердила, що державі важливо системно проводити певні заходи, зокрема:

- постійне налаштування цінової політики для продукції природних монополій, інших основних матеріально-технічних ресурсів чи послуг для аграрного сектору;
- підбирання оптимального рівня податкових ставок і визначення чітких правил їх застосування;
- упровадження різних систем та правил використання дотацій і компенсацій для сільськогосподарської продукції чи послуг обслуговуючих підприємств;
- встановлення процедур пільгового кредитування для с-г товаровиробників і сфери аграрних послуг.

На нашу думку, варто акцентувати увагу на розвитку таких напрямків управління інфраструктурою аграрного сектору в регіоні. При цьому, особливий акцент слід зробити на:

1. Підтримці різних форм власності, управління, створенні та ефективному функціонуванні ринкових інфраструктур в аграрному секторі та суміжних галузях.
2. Розробці ефективних державних програм розвитку виробничої інфраструктури аграрного сектору.
3. Забезпеченні якісної інформаційно-консультаційної підтримки для організацій агрокомплексу, а також виробничої інфраструктури.
4. Сприянні розвитку інтеграційних процесів, кооперації в сільському господарстві та виробничій інфраструктурі.

5. Чіткому розмежуванні функцій державного управління й господарського.

Один з ключових чинників, який впливає на поліпшення виробничої діяльності сільськогосподарських виробників, визначений у «Стратегії розвитку Тернопільської області» [46] – це залучення інвестицій. В аграрному секторі планується до реалізації 5 інвестиційних проектів, з яких 3 будуть спрямовані на розвиток тваринництва, а 2 – на галузь рослинництва. Щоб розвивати самодостатні та фінансово незалежні територіальні громади регіону, важливо здійснювати інформаційно-роз'яснювальну роботу серед мешканців з приводу стимулювання співпраці чи об'єднання територіальних громад на добровільних началах, зокрема, через об'єднання ресурсів, розробки планів розвитку та реалізування спільних проектів.

Як уже було обумовлено вище, розвиток і підтримка інфраструктури визначають економічний зріст, політичну стабільність та якість життя громадян. Тому, для успішної реалізації інфраструктурних ініціатив важливим інструментом є партнерство між державою, бізнесом та громадськістю. Воно сприяє оптимізації використання ресурсів, забезпечує доступ до якісних послуг для громадян і сприяє економічному зростанню. Такий синергетичний підхід допомагає розвивати інфраструктуру, яка відповідає потребам сьогодення та майбутнього.

Перевагами партнерства є, насамперед, ефективне використання ресурсів через об'єднання зусиль, що дозволяє ефективно використовувати фінансові, технічні та людські ресурси. Також партнерство сприяє сталому розвитку, враховуючи соціальні, економічні та екологічні аспекти.

Механізми партнерства:

1. Діалог та консультації. Регулярний взаємозвіт та консультації між усіма сторонами забезпечують ефективний обмін інформацією та вирішення проблем.

2. Укладення угод. Угоди між усіма сторонами чітко визначають ролі, обов'язки та внески кожного партнера.

Партнерство між державою, бізнесом та громадськістю для підтримки інфраструктурних ініціатив визначається спільними зусиллями цих трьох ключових суб'єктів для розвитку та підтримки інфраструктурних проектів. Це партнерство базується на розподілі відповідальностей, ресурсів і переваг, сприяючи сталому розвитку та задоволенню потреб суспільства. Так, роль держави пов'язана із стратегічним плануванням, бо держава визначає стратегічні напрямки розвитку інфраструктури, розробляє довгострокові стратегії та плани, враховуючи потреби суспільства та економічні можливості та створенням сприятливого середовища, коли держава забезпечує регулююче середовище, що сприяє інвестиціям, та розробляє ефективні механізми партнерства. Держава виділяє кошти на розвиток інфраструктури та створює належні законодавчі умови для стимулювання інвестицій в цей сектор.

Роль бізнесу у партнерстві пов'язана із інвестиціями, оскільки бізнес надає фінансову підтримку для реалізації інфраструктурних проектів, отримуючи при цьому можливість отримання прибутку через послуги та інфраструктуру, та інноваціями – бізнес може пропонувати інноваційні рішення для поліпшення якості та сталості інфраструктури, технологічний досвід, щоб покращити якість та ефективність інфраструктурних проектів. Крім того, бізнес може внести технічну та менеджерську експертизу для оптимізації використання ресурсів та забезпечення ефективного управління проектами. Корпорації беруть соціальну відповідальність та сприяють сталому розвитку, включаючи інфраструктурні проекти.

Звичайно роль громадськості у партнерстві також суттєва, бо через представництво інтересів громадськість виражає потреби та очікування населення, забезпечуючи, що проекти відповідають реальним вимогам суспільства. А ще забезпечується прозорість і відкритість, бо громадськість вимагає відкритості у веденні проектів, щоб забезпечити високий рівень довіри та легітимності. Громадяни мають право вимагати відповідальності в процесі реалізації проектів, що забезпечує якість та дотримання стандартів.

Загальна мета партнерства – забезпечити розумний, сталий і соціально

відповідальний розвиток інфраструктури, створення ефективної та сталої інфраструктури, що відповідає потребам суспільства та сприяє економічному зростанню.

Висновки до розділу 3

Механізми сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону визначають його конкурентоспроможність та стійкість. Регіони, які інвестують у розвиток своєї аграрної інфраструктури, стають лідерами у світовому агропромисловому комплексі та досягають сталого економічного зростання.

Покращення управління інфраструктурою аграрного сектору Тернопільського регіону сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарської діяльності та конкурентоспроможності цієї галузі, а також стимулюватиме економічний розвиток регіону. На нашу думку, варто зосередитися на таких заходах, які спрямовані створити умови для сталого розвитку аграрного сектору, забезпечити ефективне використання ресурсів та задоволення потреб громади та регіону в цілому.

Важливо враховувати комплексний підхід та постійно оцінювати результати для коригування стратегій управління інфраструктурою.

Для успішної реалізації інфраструктурних ініціатив важливим інструментом є партнерство між державою, бізнесом та громадськістю. Воно сприяє оптимізації використання ресурсів, забезпечує доступ до якісних послуг для громадян і сприяє економічному зростанню. Такий синергетичний підхід допомагає розвивати інфраструктуру, яка відповідає потребам сьогодення та майбутнього.

ВИСНОВКИ

Аграрний сектор – це особлива галузь в системі національної економіки України, тому що його розвиток має визначальний вплив на рівень життя населення.

Інфраструктура аграрного сектору регіону є важливою складовою для розвитку аграрного сектору, підвищення продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення стабільності постачання сільськогосподарської продукції на ринки та підтримки життєздатності сільських громад.

Інфраструктура аграрного сектору регіону включає сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, систем і послуг, які підтримують функціонування сільськогосподарської галузі. Практика засвідчила, що за умови якісного функціонування кожного елементу інфраструктури аграрного сектору забезпечується висока ефективність його функціонування в цілому.

Роль інфраструктури в розвитку аграрного сектору є незаперечною. Оптимальна інфраструктура створює необхідні умови для ефективного функціонування аграрного сектору та сприяє його розвитку.

Управління аграрною інфраструктурою повинно враховувати соціальні аспекти, такі як забезпечення працівників сучасними умовами праці, надання доступу до освіти та охорони здоров'я. Розвиток людських ресурсів у сільській місцевості сприяє стійкості галузі та підвищує якість життя сільських жителів.

Тернопільська область входить до групи регіонів із вираженою сільськогосподарською спеціалізацією, що перевищує середні показники для всієї України. Аграрний сектор Тернопільської області відіграє важливу роль у виробничій діяльності регіону й має визначне значення у економічному потенціалі області. Сільське господарство становить 30 % валового внутрішнього продукту області, забезпечуючи потреби жителів в основних продовольчих товарах та забезпечуючи сировиною переробну промисловість, що створює основу для експортного потенціалу Тернопільської області.

У складі сільськогосподарських виробників області представлені суб'єкти різних організаційно-правових форм господарювання, що спеціалізуються на виробництві сільськогосподарської продукції.

Основні сектори господарського комплексу є аграрний сектор та харчова промисловість. Зауважимо, що їх частка складає у валовій доданій вартості відповідно 26,8 % й 11,1 %

Розробка та підтримка розвинутої інфраструктури сприяє підвищенню продуктивності, забезпеченню продовольства та стимулюванню економічного розвитку. Уряди та стейкхолдери повинні спільно працювати щоб створити сприятливі умови для розвитку інфраструктури, що відповідає потребам аграрного сектору, сприяє сталому розвитку регіону.

Механізми сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону визначають його конкурентоспроможність та стійкість. Регіони, які інвестують у розвиток своєї аграрної інфраструктури, стають лідерами у світовому агропромисловому комплексі та досягають сталого економічного зростання.

Покращення управління інфраструктурою аграрного сектору Тернопільського регіону сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарської діяльності та конкурентоспроможності цієї галузі, а також стимулюватиме економічний розвиток регіону. На нашу думку, варто зосередитися на таких заходах, які спрямовані створити умови для сталого розвитку аграрного сектору, забезпечити ефективне використання ресурсів та задоволення потреб громади та регіону в цілому.

Для успішної реалізації інфраструктурних ініціатив важливим інструментом є партнерство між державою, бізнесом та громадськістю. Воно сприяє оптимізації використання ресурсів, забезпечує доступ до якісних послуг для громадян і сприяє економічному зростанню. Такий синергетичний підхід допомагає розвивати інфраструктуру, яка відповідає потребам сьогодення та майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович І. А. Теоретичні основи та форми прояву аграрного бізнесу *Ефективна економіка*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_57
2. Алейнікова О. Механізми формування інфраструктури аграрного ринку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 24. С. 144-148.
3. Атамас О. П. Сутність та класифікація виробничої інфраструктури АПК. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=826>
4. Беренштейн Б. Л., Третяк О. М. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 50-56.
5. Белов М. А., Антоненко О. В. Управління виробничою інфраструктурою: навч. посіб. К.: КНЕУ. 208 с.
6. Бойко В. В. Інноваційні засади розвитку інфраструктури аграрного ринку. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 59. С. 17-22. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct59-3>
7. Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія. Чернівці: Книги-XXI, 2021. 238 с.
8. Виробнича інфраструктура / [Електронна енциклопедія]. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
9. Географія агропромислових комплексів: навч. посіб. / М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Проводар та інші. К.: Либідь, 2017. 200 с.
10. Горшков М. А. Сучасні зміни в структурі ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. *Агросвіт*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_1_10
11. Губені Ю. Е., Оліховська М. В., Оліховський В. Я. Організація аграрного бізнесу: передумови становлення, сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Львів : Ліга-прес, 2014. 187 с.
12. Давидкіна О. А., Володін В. М. Ресурсний потенціал аграрної сфери

- регіону та його оцінка. *Розвиток сільського господарства як основа продовольчої безпеки країни: матеріали міжн. наук.-практ. конференції*. Луцьк, 2018. С. 58-61.
13. Данкевич Є. Тенденції формування інфраструктури аграрного ринку інтегрованими підприємствами. *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 72-80.
 14. Добіжа Н. Стратегічні засади розвитку інфраструктури ринку сільськогосподарської техніки в умовах глобального середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 55-59.
 15. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки (проект) / Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2015. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1978.html
 16. Інфраструктура. *Електронна енциклопедія*. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
 17. Костецький Я. І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 356 с.
 18. Красноручський О. Регулювання внутрішнього аграрного ринку: шляхи вдосконалення. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2007. Вип. 3. Т. 1. С. 123-129.
 19. Крисько Ж.Л. Роль підприємництва в економічному розвитку країни. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 4. С. 15-24. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.04.015>
 20. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Воскобійник Ю. П., Копитець Н. Г. Інфраструктурна складова аграрного ринку. *Функціонування аграрного ринку в умовах глобалізації економіки*. К.: ННЦ «ІАЕ», 2019. 56 с.
 21. Мамчур В. А. Інституції та «суспільний розмір» аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2021. № 10. С. 161-166.
 22. Мельник А., Монастирський Г. Механізм економічного та соціального розвитку села в сучасних умовах: потенціал, проблеми, технології.

- Вісник Тернопільського національного економічного університету.*
Тернопіль : ТНЕУ, 2015. Вип. 3. С. 139-142.
23. Морозюк Н. В., Коробенко Р. І. Роль держави у формуванні економічного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації. *Інтелект XXI*. 2018. № 4. С. 74-78.
24. Новіков О. Є., Ключник А. В. Економічний потенціал сільських територій: територіальний аспект. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. № 2. Т.1. С. 12-19.
25. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
26. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua>
27. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua>
28. Паска І. М. Досвід організації та функціонування оптових продовольчих ринків. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 6. С. 59-61.
29. Пілат Роман. Роль держави в стимулюванні розвитку інфраструктури аграрного сектору. *Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі: збірник матеріалів доповідей VIII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю* (м. Тернопіль, 26 жовтня 2023 року).
30. Пілат Роман. Сприяння розвитку інфраструктури аграрного сектору регіону. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів: збірник матеріалів доповідей IV науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Тернопіль, 4 травня 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. Ч. 2. С. 276-277. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48284/1/ZBIRNIK_2023_другий.pdf
31. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. Зі змінами від 27.10.2022. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
32. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 року № 37-IV. Зі змінами від 16.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text>
33. Про оптові продовольчі ринки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.1999 року № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-99-п#Text>
34. Про створення Аграрної біржі: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2005 року № 1285. Зі змінами від 09.03.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2005-п#Text>
35. Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення оптових ринків сільськогосподарської продукції: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.11.2008 року № 1447-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/172231519>
36. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель від 19.01.2022 № 70-2022-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-р#Text>
37. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 року № 1956-XII. Зі змінами від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>
38. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. *Економіка України*. № 6. С. 50-59.
39. Пуцентейло П. Формування і розвиток інфраструктури аграрного ринку. *Агроінком*. 2008. № 1-2. С. 9-11.
40. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко, О. В. Ковальова [та ін.]. К.: НІСД, 2013. 76 с.
41. Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК. *Економіка АПК*. № 8. С. 36-42.

42. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. Київ: Проект «Аграрна політика для людського розвитку». 44 с.
43. Середюк Ю. І., Шматковська Т. О. Особливості інновацій в сільському господарстві. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb321321.169-304-305.pdf>
44. Сільське господарство України за 2020 рік : статистичний збірник / відп. за вип. О. Прокопенко. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 231 с.
45. Слатвінський М. А. Сталий розвиток сільських територій та його інноваційне забезпечення. *Стан та передумови стійкого розвитку аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів у світовій економіці*: колективна монографія / під ред. д.е.н., проф. О. Ю. Нестерчук. Ч. 1. Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. 283 с.
46. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки та План заходів з її реалізації у 2021-2023 роках. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/strategiya-rozvytku-ternopilskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
47. Стройко Т. В. Виробнича інфраструктура агропродовольчої сфери: фактори та механізми розвитку. *Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць*. К.: РВПС України НАН України, 2018. С. 109-115.
48. Ступень Р. М. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: стан та перспективи розвитку: монографія. Київ: ДКС-Центр, 2018. 304 с.
49. Супрун О. М. Функціонування ринкової інфраструктури в аграрній сфері економіки. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 85-90.
50. Талавиря М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03; Національний університет біоресурсів та

- природокористування України. К. 458 с.
51. Терещенко В. К., Коробенко Р. І. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу сільських територій. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 2 (101). С. 18-25.
 52. Територіальна організація агропромислових комплексів / М. М. Паламарчук, А. М. Паламарчук, Р. А. Язиніна та інші. К.: Наукова думка, 2015. 304 с.
 53. Трегобчук В., Юзефович А., Крисанов Д., Попова О., Прадун В., Скурська Н. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти). К.: Інститут економіки НАН України. 259 с.
 54. Федорчук О. М. Управління виробничою інфраструктурою аграрного сектору економіки. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки*. № 92. С. 294-300. URL: https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/92_2015/48.pdf
 55. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2021. 382 с.
 56. Храмцова Т. Г. Споживча кооперація: методологія оцінки соціально-економічного потенціалу. Нововолинськ, 2020. 322 с.
 57. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків / П. Т. Саблук, В. П. Ситник, З. П. Ніколаєва та інші. К.: ІАЕ, 2020. 585 с.
 58. Черевко Г. Державне регулювання економіки АПК : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 339 с.
 59. Чернюк Л. Г., Ананьєва Л. С. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку. К.: РВПС НАН України, 2020. 101 с.
 60. Шкільняк М. М., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент: підручник. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 258 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46199/1/MenedjmentPD_B5_1.11.22.pdf

61. Шмідт Р. М. Державне управління регіональними програмами соціально- економічного розвитку. *Управління розвитком*. 2022. № 8. С.90-91.
62. Brunori G., Branca G., Cembalo L., D’Haese M., Dries L. Agricultural and food economics: the challenge of sustainability. *Agricultural and Food Economics*. 2020. Vol. 8. DOI: 10.1186/s40100-020-00156-2
63. Gennaro B. C. de, Forleo M. B. Sustainability perspectives in agricultural economics research and policy agenda. *Agricultural and Food Economics*. 2019. Vol. 7. DOI: 10.1186/s40100-019-0134-8